

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА»**

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
PO1 – M22z групи
спеціальності 013 Початкова освіта
Божек Марія Сергіївна

Керівник: **Мєлєксцева Наталія Василівна**,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

Рецензент: **Демчик Катерина Іванівна**,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	7
1.1. Виховання естетичної культури особистості як актуальна проблема сучасної освіти	7
1.2. Зміст, сутність та структура естетичного виховання учнів початкових класів.....	14
1.3. Методичний інструментарій виховання естетичної культури молодших школярів засобами образотворчого мистецтва	27
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	35
2.1. Вивчення стану виховання естетичної культури учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва.....	35
2.2. Характеристика педагогічних умов виховання естетичної культури молодших школярів засобами образотворчого мистецтва	47
2.3. Аналіз результатів формувального етапу експериментального дослідження.....	61
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розбудова української держави, зміна суспільних пріоритетів, модернізація національної системи освіти зумовлюють необхідність виховання особистості зі сформованою естетичною культурою, розвиненим почуттям прекрасного, здатної керуватися естетичними принципами в усіх сферах життєдіяльності.

Виховувати таку особистість – місія учителя, зокрема вчителя образотворчого мистецтва, який володіє фаховою майстерністю та усвідомлює себе провідником естетичної культури, відчуває внутрішній світ своїх вихованців.

Актуальність означеної проблеми окреслена у законодавчих та нормативно-правових документах, зокрема: законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Середньостроковому плані пріоритетних дій Уряду до 2020 року (2017), Концепції «Нова українська школа» (2016), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Концепції художньо-естетичного виховання учнів (2004), Дорожній карті мистецької освіти ЮНЕСКО (2006) та інших документах, в яких наголошується на необхідності якісної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів, розвитку естетичного смаку, світосприймання, здатності правильно розуміти прекрасне у мистецтві, природі, явищах суспільного життя.

Проблемі формування естетичної культури особистості присвячені наукові праці Ю. Борєва, А. Бурова, І. Зязюна, М. Кагана, І. Конікова, В. Липського та ін. Психологічні механізми формування естетичної культури особистості розкрито у наукових розвідках І. Беха, Г. Костюка, В. Моляка, Л. Рубінштейна, П. Якобсона та ін. Загальнотеоретичні питання підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва досліджували українські (О. Кайдановська, С. Коновець, І. Мужикова, О. Музика, М. Пічкур, О. Смірнова, Г. Сотська, Т. Стрітьєвіч, В. Щербина та ін.) та зарубіжні (В. Банніков, Н.

Басарева, В. Данилов, Л. Малінська, П. Пайдуков, Н. Смірнова, Г. Федьков, В. Ячменєва та ін.) вчені. Специфіку підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до навчання і виховання учнів закладів загальної середньої освіти висвітлено Л. Базильчуком, Г. Кузьменко, Т. Міховою, Л. Малінською, В. Ружицьким та ін. Особливості організації освітнього процесу щодо формування естетичної культури особистості в закладах освіти розглядали В. Бутенко, Д. Джола, Н. Комарова, Н. Крилова, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Петрова, В. Тименко, В. Черкасов, А. Щербо та ін.

Водночас вивчення показало, що у вітчизняній педагогіці відсутні комплексні дослідження проблеми підготовки виховання естетичної культури учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва.

Науковий аналіз досліджуваної проблеми та вивчення сучасного стану підготовки учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури дали змогу виявити *суперечності між:*

- завданнями, що покладаються на естетичне виховання сучасної школи і рівнем професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва до реалізації цього процесу;
- естетико-культурологічним потенціалом образотворчого мистецтва й недооцінюванням педагогами його значення у вихованні естетичної культури учнів;
- необхідністю підвищення ефективності підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва до виховання естетичної культури учнів і недостатнім рівнем навчально-методичного забезпечення цього процесу.

Актуальність означеної проблеми, недостатній рівень її наукової розробленості та необхідність розв'язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження – **«Виховання естетичної культури молодших школярів засобами образотворчого мистецтва»**.

Об'єкт дослідження – формування естетичної культури дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі на уроках образотворчого мистецтва.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування естетичної культури учнів початкових класів в освітньому процесі на уроках образотворчого мистецтва.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати педагогічні умови та емпірично дослідити стан сформованості естетичної культури молодших школярів в освітньому процесі на уроках образотворчого мистецтва.

Для досягнення мети сформульовано завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми виховання естетичної культури учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва в педагогічній теорії і практиці та визначити структуру означеного процесу.

2. Дослідити стан сформованості естетичної культури дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі на уроках образотворчого мистецтва.

3. Обґрунтувати педагогічні умови формування естетичної культури дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі на уроках образотворчого мистецтва.

4. Експериментально перевірити ефективність виховання естетичної культури учнів на уроках образотворчого мистецтва та здій снити аналіз результатів їх реалізації.

Методологічну основу дослідження становлять на рівні філософської методології: філософія культури; теорія цінностей (аксіологія); теорія пізнання (гносеологія); на рівні загальнонаукової методології: культурологічний, особистісно зорієнтований, компетентнісний, діяльнісно-творчий підходи; на рівні конкретнонаукової методології: загальнодидактичні та специфічні принципи (емоційності навчання, внутрішньої свободи особистості, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, формування творчого потенціалу, створення сприятливого середовища, естетичної активності, інноваційності навчання та виховання) до підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Теоретичною основою дослідження є: положення філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк); положення мистецької педагогіки і педагогіки мистецтва (Л. Масол, О. Отич, О. Рудницька, М. Чембержі, О. Шевнюк, О. Щолокова, та ін.); психологічні засади формування особистості (Г. Балл, В. Моргун, Е. Помиткін, В. Рибалка та ін.); наукові розвідки щодо виховання естетичної культури учнів (О. Буров, М. Верб, Н. Крилова, М. Лещенко, В. Липський, Б. Лихачов, Л. Михайлова, Г. Петрова, Г. Шевченко та ін.).

Для розв'язання визначених завдань та досягнення мети використано комплекс **методів дослідження:** теоретичні методи: аналіз, вивчення наукових джерел, узагальнення, систематизація отриманої інформації з метою розкриття суті, особливостей культури спілкування учнів початкових класів в освітньому процесі; емпіричні методи: спостереження, анкетування, опитування, тестування, констатувальний експеримент з метою виявлення стану сформованості культури спілкування дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі; математичні методи: обробка даних, графічне подання результатів констатувального експерименту.

Експериментальна база дослідження: Кам'янець-Подільський ліцей №16 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області.

Апробація та впровадження результатів роботи здійснювалася через участь у науково-практичних студентських конференціях, а також публікацію тез доповідей у збірнику матеріалів наукових досліджень студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Апробація матеріалів дослідження частково впроваджувалася під час проходження педагогічної практики. Основні положення, результати дослідження обговорювалися під час виступів на кафедрі теорії та методик початкової освіти.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Здійснивши дослідження з проблеми виховання естетичної культури учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва, можна зробити висновки.

1. Проаналізовано, що у суті мистецтва міститься художній і виховний потенціал, оскільки естетичні інтереси, потреби, ідеали, емоційний стан особистості переважають над інтелектуальними зусиллями у процесі формування духовних і загальнолюдських цінностей, сприйняття навколишньої дійсності.

Образотворче мистецтво як вид мистецтва є унікальним при вирішенні художніх і духовних завдань становлення та розвитку школярів, що зумовлюється сутністю сприймання змісту образотворчого мистецтва, а також специфікою прояву образотворчої діяльності дітей, яка є досить доступною емоційно захоплюючою формою творчості.

Мета естетичного виховання засобами мистецтва визначається як формування естетичних інтересів, смаків, ідеалів, потреб і прагнень до образотворчої діяльності та творчості під час вивчення навколишньої дійсності.

2. Розкрито, що виховання естетичних почуттів здійснюється при розумовому розвитку молодших школярів, а наявні естетичні емоції супроводжують напруження розумових сил учнів. Відповідно у результаті прослідковується органічне поєднання естетичних переживань і пізнавальних дій. Сприймання краси в довкіллі може пробуджувати зацікавленість, думки, наповнювати естетичним та інтелектуальним змістом, спонукати до творчої діяльності.

Вплив образотворчого мистецтва відзначається на розвитку елементів творчого мислення молодших школярів як прояв уяви, образності, фантазування, які здатні активізувати емоції та відчуття дітей, розвинути образне та асоціативне мислення. Процес творчості та навчальні завдання допомагають у задоволенні одночасно естетичних, пізнавальних і моральних

інтересів і потреб учнів початкової школи.

Під час реалізації творчості в пізнавальній навчальній діяльності здобуті знання є естетичною, морально-етичною цінністю також. Процес творчості в освітньому процесі насичує легкістю та радістю навчання в початковій школі.

Стимулювання та розвиток образотворчої діяльності на уроках мистецтва сприяє створенню особливої естетичної гармонії у вивченні мистецтва, вихованню в молодших школярів вагомих моральних і духовних потреб, прагнень до краси та формування художньої культури.

3. Визначено компоненти, критерії та показники естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-діяльнісний. Відповідно, окреслено три рівні естетичного виховання: низький, середній і високий .

За результатами констатувального експерименту відзначимо необхідність виокремлення та обґрунтування сприятливих педагогічних умов, ефективних методів, прийомів і засобів в діяльності педагогів під час естетичного виховання учнів початкових класів.

4. Обґрунтовано, що покращення естетичного виховання здійснюється при розподілі навчальних завдань з образотворчого мистецтва, а їх вирішення має на меті сформувати певний рівень естетичної та творчої особистості.

В естетичному вихованні значущим є навчання школярів сприймати та усвідомлювати красу довкілля. При спостереженні прекрасного, учні не повинні залишатися байдужими, мають відчувати певні емоції до спостережуваних об'єктів дійсності, у результаті діти мають навчитися відрізняти справді прекрасне в оточенні.

Педагогічними умовами естетичного виховання учнів початкових класів засобами образотворчого мистецтва є:

- збагачення змісту образотворчого мистецтва навчальними завданнями, які спрямовані на естетичне виховання учнів;

- організація систематичної практичної діяльності з естетичного виховання школярів засобами образотворчого мистецтва;

- урахування вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів;

- створення комфортної сприятливої атмосфери на уроках образотворчого мистецтва.

Здійснене дослідження не вичерпує вирішення інших аспектів досліджуваної проблеми, особливого значення набувають проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів у здійсненні педагогічної діяльності з естетичного виховання на уроках образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверянова Н. Образотворче мистецтво: стан і проблеми вивчення. Київ : Рідна школа. 2021. С. 53-54.
2. Алексахін Н. Ознайомлення з культурою кольору на заняттях з образотворчого мистецтва. Дошкільне виховання. Київ : 2018. С. 23-27.
3. Андрущенко І. Творча діяльність як основа формування естетичної культури особистості. Київ : Рідна школа. 2015. С. 43-45.
4. Бабіч Т. Що таке творчість? Психолог. 2007.С. 3–10.
5. Барвінок І. Визначення рівня розвитку естетичної культури у школярів. Київ : Початкова школа. 2019. С. 59-61.
6. Белкіна Е. Виховання мистецтвом. Київ : Мистецтво та освіта. 2021. С. 36-38.
7. Беланова Р. Українська національна ідея – висока духовність особистості. Київ : Початкова школа. 2011. С. 12-15.
8. Бержанір Г. Творить красу. Київ : Початкова школа. 2020. С. 25.
9. Бех, І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності. Київ: Академвидав. 2009. 243 с.
10. Біда О. Роль малюнків на уроках. Київ : Мистецтво і освіта, 2012. С. 23-25.
11. Божко Л.М. Виховання дитячої уяви у художніх образах. Київ : Либідь, 2017. 108 с.
12. Васильєва О., Поклад І. Розвиток творчої особистості дитини в образотворчій діяльності. Київ : Мистецтво та освіта. 2012. С. 42-43.
13. Волинець Л.В. Мистецька освіта в школі. Київ : Мистецтво і освіта, 2012. С. 14-17.
14. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник. Київ : Академія, 2001.576 с..
15. Волошина Н.Й . З теоретичних засад естетичного виховання учнів засобами мистецтва. Київ : Педагогіка і психологія. 2016. С. 9-18.
16. Воронова Е. Обдарованість: діагностика та система роботи зі

здібними дітьми. Київ : Психолог. 2016. С. 5–37.

17. Висікай ло, Т. В. Формування фахової компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі пленерної практики. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка, Полтава. 2017. 54 с.

18. Гатеж, Н. В. Характеристика основних форм і методів виховання естетичної культури учнів загальноосвітньої школи. Естетика і етика педагогічної дії. Київ. 2017. С. 147-156.

19. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання. Київ: Рідна школа, 2021. № 9, С. 60–63.

20. Глобчак В. Особистісно-орієнтоване навчання і виховання молодших школярів на уроках у початковій ланці. Київ : Рідна школа, 2014. С. 19-20.

21. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.

22. Горобець Н. Формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами мистецтва. Київ : Рідна школа, 2019. С. 46-49.

23. Демченко І. Творчий розвиток молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. Київ : Рідна школа, 2012. С. 62-64.

24. Демченко І. І. Вплив образотворчого мистецтва на творчий розвиток учнів початкових класів. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць. Вип. 2. Київ. 2012. С. 99–104.

25. Демченко І. І. До питання розвитку художньої творчості учнів початкової школи. Київ : Рідна школа. 2013. № 2. С. 45–47.

26. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: [http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний стандарт початкової%20освіти.pdf](http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний_стандарт_початкової%20освіти.pdf)

27. Закон України "Про освіту" : від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesya-zakon-ukrani-pro-svtu-2017>.

28. Естетичне виховання (густосологія): методичні рекомендації. Запоріжжя. 2014. 42 с.
29. Єр'оміна О., Сердюк І. Формування естетичного сприйняття творів мистецтва: з досвіду роботи. Київ : Мистецтво та освіта, 2020. С. 39-41.
30. Зеличенко А. Психологія духовності. Миколаїв. 2016. 245 с.
31. Калашник Н.Г. Густосологія: Теорія і практика формування естетичних смаків. Запоріжжя. 2014. 267 с.
32. Калініна Е. Інтегровані уроки з образотворчого мистецтва. Київ : Початкова школа. 2012. С. 37-38.
33. Кардашов В. М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навч. посібник. Київ : Слово, 2017. 296 с.
34. Кириченко М. А. Основи образотворчої графії: Навч. посібник. Київ : Вища школа, 2012. 190 с.
35. Клименко О.О. Розвиток учнів на уроках образотворчого мистецтва. Нові технології навчання. Вип.19. Київ. 2017. С.237-239.
36. Клименко В. Умови творчого розвитку особистості. Київ : Завуч, 2013. С. 11-14.
37. Колесник О. Втілюючи програму естетичного виховання. Київ : Рідна школа. 2017. С. 67-68.
38. Колесніков П.М. Естетика: навчальний посібник. Київ : Інтер, 2014. 208 с.
39. Коновець С. В. Образотворче мистецтво в початковій школі. Київ: Знання. 2020. 80 с.
40. Конопко О. Перші кроки до мистецтва. Київ : Початкова школа. 2020. №3. С. 25–28.
41. Котляр В. П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей . Київ : Кондор, 2016. 200 с.
42. Кульчинська Н.Л., Кульчинська А.А. Ігри в музеї. Київ : Чоловічок. 2003 120 с.

43. Лещенко М.П. Сучасні зарубіжні концепції естетичного виховання. Педагогіка і психологія, 1996. С. 171-178.
44. Лук'яненко М.С. Розвиток творчого мислення молодших школярів. Київ : Обдарована дитина, 2012. С. 16-17.
45. Любарська Л., Вовк Л. Специфіка роботи з програмою з образотворчого мистецтва. Київ : Початкова школа. 2021. С. 53-55.
46. Любарська Л. Уроки образотворчого мистецтва . Київ : Початкова школа, 2012. №9. С. 50–55.
47. Мандзій П. О. Вплив образотворчого мистецтва на інтелектуальний розвиток учнів. Київ : Наук. світ, 2021. 245 с.
48. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: пос. для вчителів у початковій школі. Харків : Ранок, 2016. 256 с.
49. Мацкевич М. Зайди у світ мистецтва: програма естетичного виховання. Київ : Дошкільне виховання, 2018. С. 16-22.
50. Мельничук М. Концептуальні засади духовного розквіту дітей . Київ : Дошкільне виховання, 2016. С. 23-25.
51. Мірчук М., Мірчук З. Уроки образотворчого мистецтва. Київ, Початкова школа. 2015 С. 26-28.
52. Мотузенко В. Виховна роль уроків образотворчого мистецтва. Київ : Рідна школа. 2016. С. 51-54.
53. Омельченко Ж. Загальнолюдські цінності в духовній культурі суспільства. Київ : Рідна школа, 2016. С. 10-14.
54. Омельчук І. В. Творчість у контексті розвитку людини. Київ. 2013.
55. Паньок Т. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх художників-педагогів у контексті розвитку вищої художньої освіти України (1917-1991 рр.). (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих, Київ. 2017. 56 с.
56. Пилипенко Н. В. Педагогічні умови формування естетичної

культури у майбутніх учителів початкових класів. Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2017 С. 222-232. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2017_2_28

57. Рагозіна В. Особистісно-зорієнтований підхід до діагностики розвитку учнів у процесі художньо-естетичного виховання. Київ : Рідна школа, 2011. С. 50-53.

58. Редчук Г.С. Бесіди з образотворчого мистецтва. Київ : Початкова школа, 2013. С. 19-23.

59. Рід Г. Проект концепції єдиної системи естетичного виховання у загальноосвітніх школах України. Київ : Мистецтво та освіта, 2018. С. 2-7.

60. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. У 2-х книгах. Київ : Либідь, 2007. 269 с.

61. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності. Навчальний посібник для молодших школярів. Київ : Освіта, 2018. 180 с.

62. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ : Абрис, 2012. 368 с.

63. Семенихіна С. Графічні техніки в школі. Київ : Мистецтво та освіта, 2014. С. 39-40.

64. Сирітка Г. Виховання естетичних поглядів молодших школярів. Київ : Початкова освіта, 2012. С. 8.

65. Стасюк Н. А. Естетичне виховання молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. Київ : Педагогічні науки, 2019. С. 23–31.

66. Стецько Н. Розвиток художньої уяви на уроках образотворчого мистецтва. Київ : Початкова школа, 2015. С. 16-19.

67. Сухомлинський В. О. Школа і природа. Твори у 5 т. Київ. 1987. Т. 5. 549 с.

68. Томашевський В. Проблема та умови організації творчої роботи на уроках образотворчого мистецтва. Київ : Рідна школа. 2010. С. 66-67.

69. Томашевський В. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва. Київ : Рідна школа, 2010. С. 48-49.

70. Тушева В.В. Естетичне виховання в школі. Високі технології навчання. Харків. 2015. Ч.2. С. 107-109.
71. Федоренко Д., Ігнатенко, О. Перші кроки до духовності. Київ : Рідна школа, 2016. С. 23-26.
72. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2016. 560 с.
73. Шадріна І.М. Розвиток художньої уяви на уроках художньої праці. Київ : Початкова школа, 2010. С. 84-87.
74. Шпак В.І. Взаємозв'язок загального й естетичного розвитку у вихованні учнів. Київ : Початкова школа, 2016. С. 30-37.
75. Щербань П. Дидактичні ігри у навчально-виховному процесі. Київ : Початкова школа, 2017. С. 18-20.
76. Щолокова О. Концепція художньо-естетичного розвитку школярів в системі освітньої галузі «Мистецтво». Київ : Мистецтво і освіта, 2019. С. 62- 63.
77. Яновська Н. Мистецтво навчання або навчання через мистецтво. Київ : Початкова школа, 2005. С. 47-49.